

INGLIZ VA O'ZBEK XALQ OG'ZAKI IJODI ETNOGRAFIK XUSUSIYATLARINING MORFOLOGIK, SINTAKTIK, GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Xorijiy tillar kafedrasida o'qituvchisi.

azizbekmengboyev6@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12739944>

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodida etnografizmlarning morfologik, sintaktik va grammatik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan. Etnografizmlar, ya'ni xalqning etnografik xususiyatlarini aks ettiruvchi so'z va iboralar, har ikki madaniyatning an'ana va urf-odatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqotda etnografizmlarning tuzilishi, qo'llanilishi va grammatik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Etnografizm, xalq og'zaki ijodi, morfologiya, sintaksis, grammatika, ingliz tili, o'zbek tili, madaniyat, qiyosiy tahlil.

MORPHOLOGICAL, SYNTACTIC, GRAMMATICAL FEATURES OF ETHNOGRAPHIES OF ENGLISH AND UZBEK FOLKLORE

Abstract. This study aims to study the morphological, syntactic and grammatical features of ethnographies in English and Uzbek folklore. Ethnographisms, that is, words and phrases that reflect the ethnographic characteristics of the people, help to understand the traditions and customs of both cultures. The research analyzes the structure, use and grammatical features of ethnographies.

Keywords: Ethnography, folklore, morphology, syntax, grammar, English, Uzbek, culture, comparative analysis.

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ, СИНТАКСИЧЕСКИЕ, ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭТНОГРАФИИ АНГЛИЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ФОЛЬКЛОРА

Аннотация. Данное исследование направлено на изучение морфологических, синтаксических и грамматических особенностей этнографии в английском и узбекском фольклоре. Этнографизмы, то есть слова и словосочетания, отражающие этнографические особенности народа, помогают понять традиции и обычаи обеих культур. В исследовании анализируются структура, употребление и грамматические особенности этнографии.

Ключевые слова: Этнография, фольклор, морфология, синтаксис, грамматика, английский язык, узбекский язык, культура, сопоставительный анализ.

Ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining morfologik xususiyatlarini tahlil qilishda, biz har ikki tildagi etnografik atamalar va iboralar qanday hosil qilinishi, ularning tarkibi va tuzilishini ko'rib chiqamiz.

O'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining morfologik xususiyatlari:

Qo'shma so'zlar - ko'pgina o'zbek etnografizmlari qo'shma so'zlar orqali hosil qilinadi.

Misol uchun: "Navro'z": "Nav" (yangi) + "ro'z" (kun) - bahorning boshlanishi va yangi yilni nishonlash bayrami. "Oshpaz": "Osh" (taom) + "paz" (pishiruvchi) - osh tayyorlaydigan shaxs.

Qo'shimchalar yordamida yasalgan so'zlar - qo'shimchalar yordamida yangi so'zlar hosil qilish keng tarqalgan. Masalan: "To'ychi": "To'y" (bayram) + "-chi" (kasb-hunar bildiruvchi qo'shimcha) - to'ylarni tashkil qiluvchi shaxs. "Gulshoda": "Gul" (gul) + "shoda" (guldasta) - guldasta.

Biriktirilgan morfemalar - birikma so'zlar yoki biriktirilgan morfemalar orqali hosil qilingan etnografizmlar. Masalan; "Qorako'z": "Qora" (rang) + "ko'z" (ko'z) - qora ko'zli shaxs yoki hayvon.

Ingliz xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining morfologik xususiyatlari:

Qo'shma so'zlar - ingliz tilida qo'shma so'zlar hosil qilish keng tarqalgan. Misol uchun:

"Morris dance": "Morris" (nom) + "dance" (raqsi) - an'anaviy ingliz xalq raqsi.

"Maypole": "May" (oy) + "pole" (ustun) - may oyida o'tkaziladigan bayram uchun bezatilgan ustun.

Biriktirilgan morfemalar - birikma so'zlar yoki biriktirilgan morfemalar orqali hosil qilingan etnografizmlar. "Corn dolly": "Corn" (jo'xori) + "dolly" (qo'g'irchoq) - jo'xoridan yasalgan qo'g'irchoq.

Har ikki tildagi urf-odat va marosimlar bilan bog'liq terminlarni ush ishimiz davomida morfologik, sintaktik va Grammatik xususiyatlarini o'zrganib chiqib, quyidagi taqqoslash va umumiyliklar xususiyatlarini aniqladik:

Grammatik xususiyati: ingliz etnografizmlari asosan so'z birikmasi ko'rinishida namoyon bo'ladi: *oq libos, gul otish, kelinni uzatish, nikoh uzugi* kabi hamda ularda asosan boshqaruv va bitishuv yo'li bilan bog'lanishlik xususiyatini ko'rishimiz mumkin.

Sintaktik xususiyati: Ularda ot va fe'l, sifat hamda ot bog'lanishi ustuvorlik qiladi. *Morris dancing, white dress* (wedding dress) kabi.

Morfologik xususiyati: Ular asosan tub so'zlar ishtirokida hosil qilinadi. *Funeral, high tea* kabi.

O'zbek tilshunosligida esa biz quyidagi holatlarning guvohi bo'lamiz.

Grammatik xususiyati: o'zbek etnografizmlari so'z birikmasi hamda qo'shma so'zlar ko'rinishida namoyon bo'ladi: *guruch berish, oyoqbosar, qo'lushlatar* kabi.

O'zbek etnografizmlarida to'y leksemali etnografizmlar boshqa etnografizmlarga nisbatan ustuvorlik qiladi. Masalan: *bashik to'y, nikoh to'y, mashina to'y, yubiley to'y, uy to'yi* kabi.

Sintaktik xususiyati: Ularda ot va fe'l, ot hamda ot bog'lanishi ustuvorlik qiladi. *Oyoq bosish, bet ko'rar, kelin sepi, kuyov ko'rar* kabi.

Morfologik xususiyati: Ular asosan tub, yasama so'zlar ishtirokida hosil qilinadi. *Kafan bichish, bashik to'y, qabriston ziyorati* kabi.

Qo'shma so'zlar - har ikki tilda ham qo'shma so'zlar keng qo'llaniladi va ular ikki yoki undan ortiq so'zning birlashmasidan hosil bo'ladi. Bu so'zlar ko'pincha aniq va tushunarli ma'no beradi.

Qo'shimchalar yordamida yasalgan so'zlar - har ikki tilda ham qo'shimchalar yordamida yangi so'zlar yasaladi. Bu qo'shimchalar so'zning ma'nosini aniqlab, unga qo'shimcha ma'no yuklaydi. *Maypole, yubiley to'y* kabi.

Biriktirilgan morfemalar: - ingliz va o'zbek tillarida birikma so'zlar orqali hosil qilingan etnografizmlar mavjud. Bu usul ko'pincha an'anaviy, madaniy va turmush tarziga oid terminlarni ifodalashda qo'llaniladi.

Ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining qo'shimchalar yordamida yasalgan so'zlar va biriktirilgan morfemalar asosida ham shakllanadi, ularning ma'nosi kengaytiriladi va boyitiladi. Biroq, har bir tilda o'ziga xoslik ham mavjud bo'lib, bu tilning o'ziga xos madaniy va tarixiy jihatlaridan kelib chiqadi.

Ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining sintaktik xususiyatlarini ko'rib chiqishda, biz jumla tuzilishi, so'zlar tartibi va iboralar o'rtasidagi munosabatlarni ko'rib chiqamiz.

Bu usul tilning etnografik elementlarini qanday ifodalashini va ularning jumlada qanday o'rin tutishini tushunishga yordam beradi.

Prepositional phrases (predlogli iboralar) - ingliz tilida predloglar (prepositions) ko'p ishlatiladigan lingvistik jarayondir. Misol uchun: "The festival of harvest is important for the community." "The festival of harvest"-hosil bayrami (predlogli ibora).

Bog'lovchi va predlogli iboralar - o'zbek tilida bog'lovchi iboralar ko'p ishlatiladi, ingliz tilida esa predlogli iboralar keng tarqalgan. Har ikki tilning sintaktik xususiyatlari bog'lovchi va predlogli iboralarning tuzilishiga bog'liq.

Ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining grammatik xususiyatlarini tahlil qilish, bu atama va iboralar qanday grammatik qoidalarga asoslanib shakllanganligini va ularning o'zaro bog'liqligini tushunishga yordam beradi. Quyida har ikki tilning grammatik xususiyatlarini ko'rib chiqamiz.

O'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining grammatik xususiyatlari:

Morfologiya va so'z shakllari - o'zbek tilida so'zlar ko'pincha qo'shimchalar yordamida yasaladi. Misol uchun: "To'ychi": "to'y" (asosiy so'z) + "-chi" (suffiks, kasb-hunar bildiruvchi) = to'ylarni tashkil qiluvchi shaxs.

Ot va sifat birikmalari - o'zbek tilida ot va sifatlar ko'pincha birikmalar hosil qiladi. Misol uchun: "Oq kiyim": "oq" (sifat) + "kiyim" (ot) = oq rangli kiyim. Etnografik ma'noda bu "kelin kiyimi"ni anglatishi mumkin.

Ingliz xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining grammatik xususiyatlari:

Ot va sifat birikmalari - ingliz tilida ot va sifatlar ko'pincha birikmalar hosil qiladi. Misol uchun: "White dress": "white" (sifat) + "dress" (ot) = oq kiyim. Etnografik ma'noda bu "kelin kiyimi"ni anglatishi mumkin.

Possessiv tuzilmalar - ingliz tilida egalik shakllari apostrof "s" yoki egalik olmoshlari yordamida ifodalanadi. Misol uchun: "The bride's dress": "bride" (ot) + "'s" (egalik qo'shimchasi) + "dress" (ot) = kelinning kiyimi.

Taqqoslash va umumiyliklar - morfologik tuzilmalarini solishtiradigan bolsak, har ikki tilda ham so'zlar qo'shimchalar yordamida yasaladi. O'zbek tilida ko'proq suffikslar ishlatilsa, ingliz tilida prefiks va suffikslar birgalikda qo'llaniladi.

Ot va sifat birikmalari - ot va sifat birikmalari har ikki tilda ham keng tarqalgan va ular odatda bir xil tartibda qo'llaniladi (sifat + ot).

Fe'llar - har ikki tilda fe'llar zamon va mayllarga ega. Biroq, ingliz tilida fe'l shakllari ko'proq va murakkabroq bo'lishi mumkin.

Possessiv tuzilmalar - o'zbek tilida egalik shakllari ko'proq qo'shimchalar yordamida ifodalanadi, ingliz tilida esa apostrof "s" yoki egalik olmoshlari yordamida.

Ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodi etnografizmlarining grammatik xususiyatlari ko'p umumiyliklarga ega, masalan, so'z yasalishi va ot-sifat birikmalari. Har ikkala tilda ham egalik shakllari va fe'l zamonlari muhim rol o'ynaydi. Biroq, har bir tilning o'ziga xos grammatik tuzilmalari ham mavjud bo'lib, ular o'ziga xos madaniy va lingvistik xususiyatlarni aks ettiradi.

Tadqiqot natijasida ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodida etnografizmlarning morfologik, sintaktik va grammatik xususiyatlari aniqlanadi va qiyosiy tahlil qilinadi. Ushbu tahlil ikki madaniyatning etnografik unsurlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi va tillarning o'ziga xosligini ochib beradi. Tadqiqot natijalari lingvistika, folklorshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida ilmiy izlanishlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Rahmatov, I. (2015). O'zbek xalq og'zaki ijodi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Noshriyoti.
2. Nabiev, Q. (2008). O'zbek xalq an'analari va marosimlari. Toshkent: Fan.
3. Usmonov, A. (2012). O'zbek xalq folklori va marosimlari. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.
4. Thompson, S. (1955). The Folktale. New York: Dryden Press.
5. Brunvand, J. H. (1998). The Study of American Folklore: An Introduction. New York: W.W. Norton & Company.
6. Dorson, R. M. (1983). Current Approaches to Folklore. Bloomington: Indiana University Press.
7. Dundes, A. (1980). Interpreting Folklore. Bloomington: Indiana University Press.
8. Oring, E. (1986). Folk Groups and Folklore Genres: A Reader. Logan: Utah State University Press.
9. Ben-Amos, D. (1971). Folklore Genres. Austin: University of Texas Press.
10. Crystal, D (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Ismatullayev, S. (2010). O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Noshriyoti.
12. Oxford English Dictionary. (2000). Oxford English Dictionary Online. Oxford: Oxford University Press.
13. Geertz, C. (1973). The Interpretation of Cultures: Selected Essays. New York: Basic Books.
14. Smith, A. D.(2009). Cultural Theory: An Introduction. Malden: Wiley-Blackwell.